

თეიმურაზ ლლონტი

„ნადიმისა შინა წინამძღუარი“

ქართული სუფრა რთული საკრალური ფენომენია. სწორედ ბიბლიური საწყისი განაპირობებს სუფრის შინაარსობრივსა და ორგანიზაციულ-სტრუქტურულ შინაარსს.

სუფრა — ტრაპეზი — როგორც რთული საკრალური ფენომენი, მოიცავს 3 უმთავრეს შემადგენელ ნაწილს: პური, ღვინო და გალობა. ეს უნდა იყოს პირველსაწყისი, პირველსაზე სუფრისა, როგორც მნიშვნელოვანი რიტუალისა.

ზემოთქმულის დადასტურებად შეიძლება მოვიხმოთ „სიბრძნე ისო ზირაქისა“, რომელიც აღწერს ნადიმის განრიგებასა და ნადიმის წინამძღვრის უფლება-მოვალეობებს სუფრის წარმართვისას, როგორც სრულყოფილ ტრაქტატს პურობის არსობისა.

თავი და თავი სუფრისა — მისი წინამძღვარია. ისო ზირაქისეული სიბრძნე მას წარმოაჩენს, როგორც გვირგვინს ნადიმისას და მნიშვნელოვან უფლება-მოვალეობებს აკისრებს. პირველი და მნიშვნელოვანი მოთხოვნა სუფრის წინამძღვრისადმი სიმდაბლეა: „სუფრისა წინამძღუარ თუ დაგადგინეს შენ, ნუ ამაღლდები, არამედ იქმენ თანამეინახეთა შორის, ვითარცა ერთი მათგანი. იზრუნე მათთვის და ყოველნი სახმარი შენით ქმნილთა გარდასდევ...“ ამ შემთხვევაში უფლება-მოვალეობა ურთიერთში გადადის და ურთიერთს განაპირობებს. გამორჩეულობა და პირველობა იმთავითვე გულისხმობს გამოურჩეულობას, თავმდაბლობას, „ვითარცა ერთმათგანობას“. ეს მეტად რთული ამოცანაა, მაგრამ იმთავითვე ერთობ საპატიო, რამეთუ ღირსეული წინამძღვარი „საქმისა თვისისა შემკობისათვის მიიღებს გვირგვინს.“

ნადიმზე „უფროდისი სიტყვა“ წინამძღვარს ეკუთვნის. როგორც ვხედავთ, მოთხოვნა წინამძღვრისადმი აქაც ერთობ მკაცრი და პრინციპულია: რატომ? იმიტომ, რომ სიტყვის თქმა სუფრის წინამძღვარს „შვენის გამოძიებითა ხელოვნებისაჲთა და ცოდნითა სიბრძნისაჲთა“. ისო ზირაქისეული სიბრძნე გვასწავლის, რომ ნადიმის წინამძღვრის „უფროდისი სიტყვა“ გამორჩეული უნდა იყოს ხელოვნებითა და ბრძნული მჭევრმეტყველებით,

მაგრამ აქვე განმარტავს, რომ ეს სიტყვა უნდა იყოს ლაკონიური და მრავლისმთქმელი; „სიტყვათა მცირითა მრავალთა ეტყოდი“. როგორც ვხედავთ, საუფროსო, პირველსიტყვის თქმის უფლებამოსილება ერთგვარად ზღუდავს მოვალეობას, მოვალეობა ერთგვარად მოთხოვია უფლებამოსილები-საგან. როგორც ხედავთ, ნადიმსა შინა „უფროდის სიტყვის“ მთქმელს დიდი ზომიერება, თავდაჭერილობა, ენამჭევრობა, ლაკონიურობა, სიმდაბლე უნდა მოსდგამდეს. ამ შემთხვევაში მოვალეობა და პასუხისმგებლობა უფლებების გარკვეულ ეთიკურ ჩარჩოებში მოქცევას მოასწავებს.

ისო ზირაქი ასაკობრივსა და იერარქიული ფაქტორების გათვალ-ისწინებასაც ურჩევს ნადიმის წინამძღვარს, დიდ შემძლეთა და უხუცესთა წინაშე სიტყვამომჭირნეობას, ზომიერებასა და თავდაჭერილობას ურჩევს: „შორის დიდ შემძლეთა ნუ შეესწორები მათთა...“ ანდა: „სადაცა არიან უხუცესნი, ნუ მრავალმეტყველებ...“ ანდა: „ოდეს არა სათქუმელ იყოს, ნუ მიჰფენ თქმასა...“

ჩვენი აზრით, ერთ მნიშვნელოვან გარემოებას უნდა მიექცეს ყურადღე-ბა. ნადიმის წესისა და რიგის ჩამოყალიბებისას ისო ზირაქი აფრთხილებს წინამძღვარს, რომ მან არ შეაფერხოს ნადიმზე მუსიკა: „და ნუ აყენებ მუსიკას“. აქ განსაკუთრებული აქცენტი კეთდება მუსიკის მნიშვნელობაზე ნადიმის წარმართვის პროცესში; ამავდროულად, ისო ზირაქი იყენებს სამ ტერმინს: მუსიკას, გალობას და მღერას (თამაშობა, ლაღობა, ცეკვა)*. ქვეტექსტებით იკითხება, რომ გალობა უმნიშვნელოვანესი შემადგენელია ნადიმისა, მისი შეფერხება ან შეჩერება ყოვლად დაუშვებელია. ნადიმზე გაუღერებულ მუსიკას ისო ზირაქი გალობით მოიხსენიებს, ლაღი და სმა-რაგდი კეთილშობილი ქვებია, ხოლო ოქრო — კეთილშობილი ლითონი, ამდენად, მათგან შექმნილი ბეჭედი უძვირფასესი სამკაულია, გალობით გამოხატული მუსიკის შედარება უძვირფასეს და უკეთილშობილეს სამ-კაულთან მიგვანიშნებს გალობაზე, როგორც ამაღლებული კატეგორიის ფენომენზე. არაჩვეულებრივი სინატიფითა და მხატვრული სულყოფილე-ბით წარმოჩენილია გალობის როლი ნადიმის წარმართვისას. „ვითარცა ბეჭედი ლაღისა და სმარაგდისა არს შემკობითა შინა ოქროსადთა, ეგევს არს ტკბილ გალობანი მუსიკათასა სმასა შინა ტკბილისა ღვინისა“.

ისო ზირაქისეული გაგებით, „ნადიმსა შინა“ ტკბილია როგორც გალო-ბა, ისე ღვინო. რა სიტკბობაზე უნდა მიგვანიშნებდეს ისო ზირაქი? რასაკ-ვირველია, ამ შემთხვევაში გემო-ყნოსვითი შეგრძნებები არ უნდა იგულისხ-მებოდეს, არამედ სულიერ-ზნეობრივი გააზრება, ერთი შეხედვით, ყოფითი მოვლენებისა. როგორც ტკბილია უფალი, ასევე ტკბილია მისგან ბოძებული უდიდესი სიკეთე — ღვინო და მისადმი აღვლენილი სამადლობელი — გა-ლობა. ამგვარი ლოგიკური დასკვნა მიგვანიშნებს იმაზე, რომ ადამიანებს იმთავითვე ჰქონდათ გააზრებული პური-სა და ღვინის მნიშვნელობა, რო-

* ი. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბ., 1973.

გორც დიდი ღვთიური სიკეთებისა და გალობით ჰმადლობდნენ უფალს.

ტერმინი — „მღერა“ (სიმღერა) ისო ზირაქს გამოყენებული აქვს სხვა ვითარებასა და სხვა კონტექსტში. ისო ზირაქი ქვეტექსტებითვე მიგვანიშნებს, რომ ნადიმი, ტრაპეზი განსაკუთრებული საკრალური რიტუალია, სადაც სუფევს ზომიერება ურთიერთმიმართებაში, ჭამა-სმაში, მჭევრმეტყველება, სიღარბაისლე და ფხიზელი გონება, გალობა. ყოველივე ეს კი ქმნის ზეამაღლებული განწყობილებით დამუხტულ თანამეინახეთა შორის ერთსულოვნების დამყარების წინაპირობებს. რა კონტექსტით გამოიყენებს ისო ზირაქი ტერმინ — „მღერას“? მხოლოდ მაშინ, როცა ნადიმი, ტრაპეზი გასრულებულია. ნადიმის წინამძღვარს შეჰფერის (ისევე, როგორც თითოეულ თანამეინახეს) მხოლოდ შინ, სახლად თვისდა მისვლის შემდეგ მღერა („მუნ იმღერდი და ჰქმენ გულის სიტყუაი, ვითარცა გსურის“).

როგორი უნდა იყოს წინამძღვარი ნადიმის გასრულების ჟამსა და შემდგომ? მოვალეობები აქაც ერთობ მკაცრი და რეგლამენტირებულია.

„პირველ ქუხილსა წინა უძღვის ელვა და სირცხვილსა წინა უძღვს მადლი. ჟამსა შინა აღსდექ და უკანადსკნელად ნუ შეუდგები. განვედ სახლით და ნუ მცონარე იქნები. ისწრაფე სახლად შენდა, მუნ იმღერდი და ჰქმენ გულის სიტყუად ვითარცა გსურის და ნუ სცოდავ სიტყუთა ამპარტაენითა და ამით მიერ აკურთხე ღმერთი, რომელმან შეგქმნა შენ და დაგათრო შენ კეთილთაგან მისთა.“

ზემოთ მოტანილი ამონარიდი ისო ზირაქისეული სიბრძნიდან დამაგვირგვინებელი აკორდია ტრაქტატისა სუფრის წინამძღვრის შესახებ. ერთგვარი ფრაზეოლოგიური სიმარტივე და ლაკონიურობა ამავედროულად მრავალწახნაგოვანი, ღრმად შინაარსიანი სენტენციების მომცველია.

ისო ზირაქისეული მკაფიო განმარტებით, ღვინისა და ნადიმის სახით ღმრთისაგან ბოძებული მადლიდან სირცხვილამდე, სასირცხვო საქციელამდე, ანუ ღმრთისათვის არასათნო საქციელამდე ერთი ნაბიჯია, თუკი ნადიმის წინამძღვარი (და თითოეული თანამეინახეც!) ამპარტაენობაში ჩაგარდება, მაშასადამე, სულიერად დაეცემა. ღვინის სმა და საზრდელის მიღება ნადიმის, ამ დიდი რიტუალის დროს, მხოლოდ საშუალებაა პურობის წარმართვისა, ვალდებულებები კი, რომელიც ეკისრება წინამძღვარსა და თითოეულ თანამეინახეს, ფრიად მნიშვნელოვანი: ზომიერება, თავდაჭერა, საკუთარი თავის კონტროლი, მარადის ხსოვნა უფლისა და მადლიერების გამოხატვა მის მიმართ: „ამით მიერ აკურთხე ღმერთი, რომელმან შეგქმნა შენ და დაგათრო შენ კეთილთაგან მისთა.“

როგორც ვხედავთ, ღმრთისაგან ბოძებული ღვინო და პური უდიდესი სიკეთეა, რომელსაც მადლი თან მოჰყვება, თუკი ადამიანი შეინარჩუნებს ზომიერების, თავდაჭერის გრძნობას, ცნობიერებას და არ ჩაგარდება ამპარტაენობაში და დარჩება საუფლო წიაღში, სადაც ღვინით (ანუ დიდი მადლით) გახარებული და პურით გაძლიერებული გულია დავანებული.

ზემოთქმულიდან გამომდინარეობს ის აზრი, რომ სიტყვა „თრობა“ („დაგ-ათრო შენ კეთილთაგან მისთა ...“) ძველი აღქმისეული პერიოდის გაგებით არ უნდა ნიშნავდეს ადამიანის იმ მდგომარეობას, რასაც ჩვენ დღეს თრობას, ანუ ზნეობრივ დაცემულობას ვუწოდებთ, არამედ „დათრობა“ იმგვარ შეზარხოშებას გულისხმობს, როცა ადამიანი ფხიზლად აზროვნებს და საკუთარ თავს კარგად აღიქვამს დროსა და სივრცეში. ამ რთული მოვალეობის აღსრულება მხოლოდ ამადლებული სულიერ-ზნეობრივი თვისებების არსებობის დროსაა შესაძლებელი.

საიდან უნდა იღებდეს სათავეს ისო ზირაქის სიბრძნე, რა მატერიალური საფუძველი უნდა ჰქონდეს უმაღლეს ზნეობრივ ტრაქტატს?

მკითხველი ალბათ დაგვეთანხმება, რომ ბიბლიური პრინციპები ნადიმსა შინა წინამძღვრობისა დიდ პასუხისმგებლობასა და მოვალეობას აკისრებს წინამძღვრად დადგენილ ადამიანს; ეს მოვლენა მისი პიროვნების დიდ გამოცდად შეიძლება შეფასდეს საზოგადოების წინაშე.

და კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი ნადიმსა შინა წინამძღვრის ფსიქოლოგიურ პორტრეტში. წინამძღვარი არ გახლავთ თვითმარქვია, საკუთარი ნებით დადგენილი, არამედ მას ადგენენ. ვინ უნდა იყოს მისი დამდგენი? შესაძლოა ვიფიქროთ, რომ ამა თუ იმ პიროვნებას სტუმრებს, ნადიმს წარუდგენს სახლის უფროსი, მასპინძელი, ანდა შესაძლოა, იერარქიულად ყველაზე მაღალი რანგის თანამეინახე, მაგრამ დაადგენენ, ანუ დღევანდელი ტერმინით რომ ვთქვათ, აირჩევენ მენადიმენი. უნდა ვიფიქროთ, რომ ბიბლიური ზნეობრივი პრინციპების დაცვა-განხორციელება გამორიცხავდა შემთხვევითი პიროვნების დადგენას სუფრის წინამძღვრად.

ბიბლიისა და კერძოდ, ისო ზირაქისეული სიბრძნის შექმნიდან დღემდე ასწლეულებმა და ათასწლეულებმა განვლეს. ბიბლია უპირველეს და უმთავრეს წიგნად დარჩა კაცობრიობისათვის, განსაკუთრებით ქრისტიანული აღმსარებლობის მქონე ხალხებისათვის და არა მარტო მათთვის, მაგრამ ისო ზირაქისეული სიბრძნის, ნადიმის წინამძღვრის სრულქმნილი ტრაქტატის განსხეულებას ცნობიერ-ყოფით სამყაროში ვერ ვხედავთ მსოფლიოს ვერც ერთ ქვეყანაში, განსაკუთრებით კი ქრისტიანულ აღმსარებლობაში, გარდა საქართველოსა.

რითი უნდა აგხსნათ ის მოვლენა, რომ საქართველო ერთადერთია ახლო აღმოსავლეთის, წინა აზიისა და ევროპის ქვეყნებს შორის, რომელმაც შეძლო აღმატებული ფორმითა და შინაარსით სრულყოფილ რეალურ ყოფაში ბიბლიური პრინციპები ნადიმის, სუფრის წარმართვისა წინამძღვრის — თამადის განრიგით. ჩვენი აზრით, ამგვარი ერთადერთობა დანარჩენ მსოფლიოსთან მიმართებაში გარკვეული ფიქრისა და განსჯის საბაბს იძლევა.

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით, შეიძლება ვთქვათ, რომ „ნადიმსა შინა წინამძღუარი“, ანუ დღევანდელი გაგებით — „თამადა“, ღმრთის მოშიში, თავმდაბალი, ზნესრული, შემკული „გამოძიებითა ხე-

ლონებისადმი და ცოდნითა სიბრძნისადმი“, მჭევრმეტყველი, დაუნჯებული ადამიანი გახლავთ. ამდენად, თავისი არსით იგი თანატოლია თანატოლთა შორის, მიუხედავად წინამძღვრობისა და გამორჩეულობისა. იგი ამაღლებულია „ნადიმსა შინა“ ვითარცა წინამძღვარი, ამაღლოვლად თავმდაბალია, თანამეინახეა თანამეინახეთა შორის. თუმცა ისო ზირაქისეული სიბრძნის მთელი არსი შეუძლებლად მიიჩნევს მენადიმეთა, ისევე როგორც სუფრის წინამძღვარის დათრობის, უღირსად მოქცევის და ადამიანური წონასწორობის დაკარგვის შესაძლებლობას; სიდარბაისლის, სიბრძნის, მჭევრმეტყველების, ზომიერების, უფროს-უმცროსობის ეტიკეტის დაცვის კატეგორიული მოთხოვნები არის განმსაზღვრელი ადამიანის ქცევის ნორმების ჩამოყალიბებელი საზოგადოებრივ ასპარეზზე. ამ შემთხვევაში სუფრა, ნადიმი უნდა გაეიაზროთ, როგორც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სიმპტომატური სფერო ყოფიერება-ცნობიერებისა.

მატერიალური და სულიერ-ზნეობრივი საწყისები სუფრის, ნადიმის, როგორც მნიშვნელოვანი ყოფითი და შემეცნებითი ფაქტორ-მოვლენისა ჩაისახა ჯერ კიდევ ადამიანთა მკვიდრი ბინადრობის ჩამოყალიბებასთან ერთად. ამ თვალსაზრისით მეტად მნიშვნელოვანია მევენახეობა-მეღვინეობის, როგორც მკვიდრად ბინადარი მოსახლეობის, უმთავრეს სამეურნეო საკმეინაობად ჩამოყალიბება.

განა შეიძლება ორი აზრი არსებობდეს, რომ „დაბადება“ იყო უპირველესი მორალურ-ზნეობრივი (და არა მხოლოდ ამგვარი) კოდექსი ქართულთათვის საუკუნეთა მანძილზე. თუკი ქართულმა სამყარომ ამაღლებული კატეგორიის ფორმებში ჩამოაყალიბა ქართული სუფრის რიტუალის ზნეობრივ-სტრუქტურული მოდელი (მევენახეობა-მეღვინეობის მიმდევარ სხვა ხალხებთან შედარებით), ეს არც გასაკვირია და არც მოულოდნელი, საქართველო უკეთილშობილესი ღვთიური მცენარის — ვაზის ადგილის დედაა და სწორედ აქ, ვაზისა და ღვინის სამშობლოში უნდა მომხდარიყო მატერიალიზება ისო ზირაქისეული კოდექსისა. უფრო მეტიც, არ არის გამორიცხული, რომ ისო ზირაქისეული სიბრძნის მატერიალური საფუძველი ქართული ყოფითი სამყაროდან მომდინარეობდეს, როგორც ზირაქისეული სიბრძნის შექმნის პერიოდში უკვე ჩამოყალიბებული, აპრობირებული და დამკვიდრებული ყოფითი ფენომენი. ამგვარი მოსაზრების გამოთქმის უფლებას გვაძლევს „დაბადების“ ქართული თარგმანის ჭეშმარიტად არქაული ენა — ლაკონიური, ამაღლებული, შინაგანი და გარეგანი ბრწყინვალეობით აღბეჭდილი, რაც მიაწვდის თარგმანის შესრულების პერიოდისათვის ჩვენში სასუფრე რიტუალის შესაბამისი დახვეწილი ლექსიკის არსებობაზე.

ქართულმა ყოფითმა კულტურამ შეძლო დღევანდლამდე შემოენახა სუფრის ორგანიზაციული სტრუქტურის ბიბლიური იერსახე, ყოველივე ეს მეტყველებს ქართული ცნობიერების უძველესი ბიბლიური საწყისებიდან მომდინარეობასა და მის წარუვალობაზე.